

De Waterwijkse textielsector in enkele cijfers

Luc Devriese

Het hier beschreven onderzoek was niet kwantitatief. Het bracht te weinig cijfermateriaal aan om zinvolle vergelijkingen te maken met andere stadsdelen, andere periodes, laat staan andere steden, voor zover in andere stadsdelen, andere periodes en andere steden vergelijkingsmateriaal zou voorhanden zijn. Dat was ook het opzet niet.

Vermogens

Een rijke textielwijk (1688 - 1769) in een niet zo rijke stad

Toch volgen hier om te beginnen enkele cijfers die aantonen dat de textielnering en -handel, tenminste voor de niet-bezitslozen (de families bij wie er voldoende 'goed' aanwezig was, om een 'staat van goed' op te maken) welvaart brachten in de Waterwijk. Over de werknemers in de textielbedrijven van de Waterwijk weten we nauwelijks iets. Aan de hand van enkele zeer fragmentarische cijfers wordt in 'Hoeveel textielarbeiders?' aangetoond dat dit kwantitatief toch een aanzienlijke groep was.

Verder geven we een systematische opsomming van wat er in een belangrijk en typisch legatuurwerkersbedrijf (de onderneming Coene - Vlaminck) aanwezig was in 1727, ongeveer halverwege in de hier bestudeerde periode (1688-1768). Dit vooral om de sterke variatie aan grondstoffen en producten in een dergelijk bedrijf te illustreren.

Tot slot volgt nog iets merkwaardigs: een statistisch uitgewerkte vergelijking tussen prijzen van kantklos garens en hun nummering. Hieruit blijkt dat kantgarens een behoorlijk gesofistikeerde handel vertegenwoordigden.

De verhalen beschreven in de hoofdtekst van dit TIC cahier zijn zeer divers. Ze omvatten succesverhalen en regelrechte rampen. Over het algemeen echter geven ze een positieve indruk. Hoewel het onderzochte gegevensbestand klein is (30 'staten van goed') en de periode erg lang (82 jaar), is het toch mogelijk dit aan de hand van vergelijkingen met gepubliceerde gegevens cijfermatig in een algemene Gentse context te plaatsen.

De vergelijkingen betreffen de vermogenscategorieën (Gentse huisinboedels) voor de jaren 1700, 1730 en 1760 gehanteerd door de werkgroep Soly (zie kaderstukje 'Achtttiende-eeuwse leefcultuur in categorieën verdeeld') en de door Vanavermate²² opgemaakte frequentieverdeling van niet in onroerende eigendommen, renten en dergelijke vastgelegde bezit in de periode 1735-1746 (zie kaderstukje 'Negatieve en positieve fortuinen'). Voor wat de Waterwijk betreft, werden alle boedelbeschrijvingen in de periode 1688 -1769 met een *prijzije* (schatting) van families werkzaam in de textielsector in aanmerking genomen. Waar nodig werd de waarde van de voorraden garens, stoffen en

benodigdheden voor beroepsuitoefening afgezonderd van de waarde van huisinboedel (in hoofdzaak meubels, huisraad, kleren, siervoorwerpen). Hoewel het onderzochte bestand (30 gevallen) noodzakelijkerwijze veel kleiner was dan in de steekproeven van Soly en medewerkers, is er toch wel een voorzichtige vergelijking mogelijk. De bron is dezelfde en de betreffende periode verschilt niet wezenlijk. De vergelijking met de resultaten van Vanavermate loopt op een andere wijze mank: dit laatste onderzoek was zeer volledig, maar betrof slecht één decennium dat bovendien een economisch dieptepunt vertegenwoordigde. Toch geven de vergelijkingen minstens een indicatie. Zo waren bvb. in het onderzoek van Vanaverbeke slechts 13% van de 'staten van goed' afkomstig van families actief in textiel, terwijl in dit Waterwijkonderzoek het percentage tot 48% opliep (zie Inleiding bij deel I). Nog een belangrijke opmerking hierbij geldt de talrijke arme bewoners van de Gelukstraat, de Willem de Beersteeg en het vroeg-18de-eeuwse grootbeluik De Braecke aan de Minnemeers. Zij komen nauwelijks voor in de archieven en zijn zwaar ondervertegenwoordigd. Dit is een gegeven dat niet cijfermatig bevestigd kan worden, maar het is een stellige impressie opgedaan bij deze studie van de Waterwijk.

Tabel 1. Vergelijking tussen de vermogens bij families actief in de textielsector in de Waterwijk en vermogens over het hele Gentse grondgebied.

Onderzoek	Vermogenscategorie - huisinboedelwaarde			Niet vastgelegd fortuin	
	I (tot 100 pond)	II (>100<300)	III (>300 pond)	Negatief	Positief
Gent algemeen					
Soly	50%	30%	20%	-	-
Vanavermate	-	-	-	27%	73%
Waterwijk (textiel)	43%	27%	30%	3%	87%

Hoeveel textielarbeiders?

In vergelijking met de linnenweverij was de productie van samengestelde stoffen een vrij ingewikkelde bedoening. Waar er per weefgetouw voor linnen halverwege de 18de eeuw gemiddeld 2,5 personen aan het werk waren, steeg dat te Antwerpen voor gemengde stoffen tot 8,5 personen, de 'patroons' niet meegerekend²³.

Volgens de nijverheidstelling in 1738 gehouden in opdracht van de Oostenrijkse regering, waren er toen te Gent voor 16 meester tierentijnwerkers 371 *knechts daer onder begrepen de spinders ende spoelers*²⁴. De legatuurwerkers (13 meesters) stelden, volgens hun eigen opgave samen 530 personen te werk. Dooreen genomen telden de tierentijn- en legatuurbedrijven gemiddeld 34 werklieden, variërend van 0 tot 108. Het is echter zo goed als zeker dat verschillende werkgevers enkel de werknemers opgaven die in de aangeduide rubriek (vb. legatuur) actief waren, en niet degene die zich met andere specialiteiten bezig hielden²⁵. Ook de talrijke meehelpende vrouwen en kinderen werden niet opgeteld.

Bij slechts één van de in dit artikel beschreven producenten van gemengde weefsels uit de Waterwijk kennen we het (minimum) aantal werknemers in 1738: 84 personen in de *legatue-*

rewercken van Andries Brassaert. Deze waren niet aan de Oudevest maar aan de Krommewal gevestigd. De arbeiders werden er (vermoedelijk nogal kunstmatig) onderverdeeld in 32 knechten, 32 leerlingen en 20 'kostwinners'. We mogen aannemen dat ook dit een onderschatting was. 'Kostwinners' waren mannelijke volwassenen die 'de kost wonnen' voor hun gezin. Vrijwel zeker hielpen er nog een veelvoud aan vrouwen en kinderen mee.

Aan de Oudevest vallen de aantallen nog moeilijker te schatten. Hoeveel arbeiders er op het bedrijf van Pieter Coene werkten bij zijn vroege dood in 1729, weten we niet. Zijn opvolgster, de weduwe van Guillaume de Roy²⁶, gaf in 1738 niet minder dan 108 arbeiders op. Ze waren net als bij collega Brassaert verdeeld in ongeveer één derde 'knechten', idem leerlingen en idem kostwinners. Ook in dit bedrijf werkten er zo goed als zeker nog veel meer vrouwen en kinderen mee. Lintwever Augustijn vander Linden hield het in 1738 bij 18 werknemers. Dat waren 6 *grote knechten*, 6 leerjongens en 6 'kleine jongens om te spoelen'. Francis Toussain stelde er als tierentijnwerker 8 'knechten' te werk. Vermoedelijk beschikte elk van die knechten over meerdere helpers. Nog een andere ondernemer aan de Oudevest, Adriaen de Leu, gaf op de enquêtelijst van de legatuur-

werkers slechts drie werknemers aan, waaronder één wever. Wellicht had hij er inderdaad slechts één legatuurgetouw, waarbij overigens naast de drie opgegeven mannen nog zeker een vijftal helpers hoorden. Deze veelzijdige figuur was echter nog in andere specialiteiten actief (zie hoofdstuk) in dit vermoedelijk grootste bedrijf aan de Oudevest. Over de aantallen werknemers op de bedrijven waar de hier beschreven tierentijnwerkers Carnaillie²⁷ en Toch, de hoedenmaker Leducq en de textielververs Roelants in andere periodes actief waren, weten we niets. Vooral vanwege de dure verfstoffen was de textielververij eerder kapitaalsdan arbeidsintensief²⁸.

Deze zeer onvolledige cijfers bevestigen de concentratie van werknemers in dergelijke bedrijven. Uit de schaarse gegevens kan voorzichtig afgeleid worden dat er in de late 17de en in 18de eeuw in de textielbedrijven aan de Oudevest minstens een paar honderd mensen te werk gesteld waren in de textielfabricage. Wellicht woonden de meeste van hen in de onmiddellijke omgeving: in de 'Barakken', het eerste Gentse grootbeluik gebouwd in 1705 op de huidige VDAB site in het noordelijk deel van Minne-meers, of in de kleine huisjes in de Gelukstraat, de Baudelostraat, de Willem de Beersteeg en aan de zuidzijde van de Oudevest.

Bedrijfsinboedel van de legatuuronderneming Coene - Vlaminck aan de Oudevest in 1729

Beter dan aan de hand van de naam waarmee de Coenes hun onderneming betitelden, of van het ambacht waartoe zij behoorden, kan men de aard van hun bedrijf onderkennen aan de hand van de grondstoffen en de producten (zie ook Deel I). Wanneer men de gegevens die hieronder in tabelvorm weergegeven worden, bekijkt dan springt onmiddellijk als allervoornaamste karakteristiek de sterke verscheidenheid in het oog.

Zoals in de andere bedrijven aan de Oudevest namen het gestreept goed en het matrasgoed er de grootste hoeveelheden voor hun rekening (tabel 1). Ook het flanelgoed was vrij sterk aanwezig. Zelfs het lijnwaad ontbrak er niet, maar er lagen slechts kleine hoeveelheden daarvan en het waren dan nog speciaal geverfde kwaliteiten. Ook in kleine kwantiteiten aanwezig waren de legatuuren en de waarschijnlijk volledig wollen *stofkens*. *Terlijst* was wellicht de enige zuiver katoenen stof op het bedrijf.

Dit beeld wordt min of meer bevestigd door de voorraden wol, garens en ketens (tabellen 2, 3 en 4). Wol was sterk vertegenwoordigd en van verschillende types. Vermoedelijk werd het grootste deel daarvan aangewend voor de productie van flanelstoffen. Katoen was van ondergeschikt belang. Veruit de meeste garens waren ongebleekt (grauw), daarna volgden de fijne witte garens.

In een laatste tabel 5 wordt tenslotte een beeld opgehangen van de bedrijfsstructuur aan de hand van de waarde van de voornaamste componenten. Hieruit blijkt zonneklaar dat de uitrusting slechts weinig voorstelde. De getouwen en de scheermolen waren primitieve constructies die nauwelijks geld waard waren. De veractiviteit was waarschijnlijk van bijkomstig belang op het bedrijf Coene. De anders wel dure vergrondstoffen namen minder dan 1% van de totale waarde van de bedrijfsinboedel voor hun rekening.

Tabel 1. Weefsels in productie en/of voorradig.

Type*	Hoeveelheid (ellen)	Prijs (groot) per el (ong. 70cm)
<i>Duijvels sterck met gaeren**</i>	219	13
<i>Fijne strepen</i>	1037	14
<i>Breedt gaeren werck</i>	29	14
<i>Gaeren legatuuren</i>	34	7
<i>Ghedaemde flanellen</i>	55	19
<i>Flanellen</i>	466	16
<i>Smalle flanellen</i>	20	14
<i>Ellekens flanelle</i>	113	12
<i>Stofkens vette en ghevolde</i>	259	5
<i>Feijne matrassen</i>	70	13 1/2
<i>Matrassen strepen</i>	180	12
<i>Breede grove matrassen</i>	607	12
<i>Matrasse vijfcaert (vijf-kwart)</i>	803	10
<i>Ellekens matrasse</i>	109	8
<i>Ghedruckte</i>	173	9
<i>Ghedruckte</i>	258	10
<i>Terlijst</i>	210	10
<i>Swart lijnwaet smal</i>	25	7 1/2
<i>Swarte lijnwaeten</i>	80	11 1/2
<i>Swarte lijnwaeten</i>	53	9 1/2
<i>Wit ghedruckt lijnwaet</i>	25	11
<i>Bruijne lijnwaeten</i>	71	10

* Waarbij ook nog: 84 *gaeren neusdoecken van een elle* (8 groot), 591 id. van 3/4 en half el (6 groot), 387 *kleine neusdoecken met gaeren à 3 groot en 3 stucken gaeren legatuuren* (lengte niet aangegeven).

** Met *sterck* bedoelde men vermoedelijk sterk getwijnde of versterkte garens voor inpakdoek.

Tabel 2. Wol in voorraad.

Type	Hoeveelheid (pond)	Prijs (groot/pond)
<i>Ghesponnen van diversche coleuren</i>	203	28
<i>Diversche ghesponnen</i>	110	26
<i>Ghesponnen</i>	209	22
<i>Scheerwolle</i>	2233	12
<i>Scheerwolle</i>	162	15
<i>Kimpensche wolle</i>	179	14
<i>Zeeusche wolle</i>	759	14 1/2
<i>Ghecoleurde</i>	296	15
Niet gespecificeerd	108	14
<i>Plotwolle</i>	774	16

Tabel 3. Garens op het bedrijf Coene - Vlamynck.

Type	Hoeveelheid (pond)	Prijs (groot/pond)
Bommen (kettinggaren)		
<i>Matrassen</i>	37	18
<i>Blauwe matrassen</i>	12	16
<i>Witte</i>	62	26
<i>Orange en hemelsblauw</i>	35	28
<i>Aschgrauw</i>	24	14
<i>Orange</i>	30	17
<i>Feijne witte</i>	29	30
<i>Saije legatuieren</i>	(1 boom)	?
<i>Diversche</i>	25	17
Gaerens		
<i>Grauwe**</i>	3149	13
<i>Fijne grauwe</i>	1212	16
<i>Grauw</i>	208	11 3/4
<i>Dobbel blauwe</i>	165	28
<i>Id.</i>	124	32
<i>Root fijn</i>	240	19
<i>Root grof</i>	114	14
<i>Orange hemelsblauw en geel</i>	189	31
<i>Root flanel</i>	206	15
<i>Asch grauw flanelle</i>	206	15
<i>Inslagh swart</i>	39	24
<i>Fijnste gheson**</i>	169	24
<i>Gheson</i>	144	22
<i>Gheson</i>	63	14 1/2
<i>Gheson duijvels sterck</i>	84	16
<i>Fijn wit</i>	769	30
<i>Fijn wit</i>	237	32
<i>Grof wit</i>	95	24
<i>Groen</i>	21	17
<i>Blauw matrassen keten en inslag</i>	200	17
<i>Blauw matrassen inslag</i>	143	17
<i>Matrassen sijnde inde ververij</i>	734	16
<i>Effen</i>	305	24
<i>Effen</i>	180	32
<i>Slesers**</i>	221 ¼ bossen	38 den bos

* Een Gents pond was meestal gelijk aan 433g.

** *Grauw*: ongebleekt; *gheson*: betekenis onbekend; *slesers*: vermoedelijk Silezisch garen.

Tabel 4. Ketens op het bedrijf Coene - Vlamynck in 1729

Type	Aantal	Prijs (groot)
<i>Brede matrassen</i>	10	560
<i>Seven caerten</i>	1	640
<i>Vijf caerten</i>	2	440
<i>Feijne matrassen</i>	4	560
<i>Feijne streepkens</i>	2	640
<i>Brede legatuer</i>	2	560
<i>Flanel</i>	3	360

Tabel 5. Geschatte waarde van de bedrijfsinboedel Coene - Vlamynck in 1729 uitgesplitst per categorie of onderdeel.

Categorie	Geschatte waarde (pond groot, afgerond)	%
Uitrusting	27	1,6
Grondstoffen		
Wol	319	19
Katoen	19	1,1
Verfproducten	10	0,6
Halffabrikaten		
Garens	758*	46
Ketens	55	3,3
Bommen	23	1,4
Weefsels		
Op de getouwen	171	10
In voorraad	275*	17
Totaal	1649	100

* Enkele (vermoedelijk geringe) niet gespecificeerde hoeveelheden niet inbegrepen. Vermoedelijk vooral of uitsluitend vlas(linnen)garen en ketens

Een sterk staaltje warenkennis

Zesentwintig verschillende kwaliteiten in kantwerk-garens, zorgvuldig genummerd en geprijsd

De garenavoorraad van Gaspaert vander Vynckt, tussenhandelaar en importeur van *spellewerck gaerens* aan de Oudevest, was in 1705 in niet minder dan 31 kleine partijtjes en 26 verschillende kwaliteiten verdeeld. Vooral de duurdere daarvan werden vrij precies gewogen (bvb. *een pont* (433g) min een *once* (27g)²⁹. Elk van die kwaliteiten werd aangeduid met een nummer, gaande van 3 tot 80. De prijzen waren gecorreleerd met de nummering. De kleinste nummers waren voor het goedkoopste garen. Het nr. 3 werd geschat op een half pond groot (10 schelling of 120 groot) per pond gewicht, terwijl het hoogste nummer (80) precies 18 maal meer waard was

(9 pond groot, hetzij 2160 groot per pond gewicht). Bij die kleine nummers werd er zelfs soms nog een onderverdeling in halven gemaakt. Zo waren er de kwaliteiten 5, 5 ½, 6, 6 ½, 7, enz. Bij de hoge nummers werden de tussensprongen aanzienlijk groter en des te groter naarmate de nummering steeg.

Een statistische bewerking leert ons dat de nummering van laag tot hoog goed gecorreleerd was met de prijs, eveneens van laag tot hoog. Volgens deze berekening was iets meer dan 90 % van de variatie in prijs te verklaren door de variatie in kwaliteit zoals uitgedrukt in de nummering³⁰. De nummers slaan ontegenspre-

kelijk op de kwaliteit, maar wat hierin bepalend was voor zo'n verbazingwekkende variatie, is moeilijk te vatten. Alle garens waren wit. De graad van bleken was allicht belangrijk, samen met fijnheid, de regelmatigheid en de sterkte. Maar hoe kon men dat allemaal precies bepalen zonder laboratoriumhulp? En vooral, hoe kon men dergelijke deels toch subjectieve interpretaties min of meer standaardiseren zodat de nummering van de ene specialist door de andere begrepen en aanvaard werd? Specialisten en textielkenners waren Gaspaert vander Vynckt en zijn collega's beslist. Voor hen zal vanzelfsprekend geweest zijn, wat voor ons moeilijk voorstelbaar is.

Rechts: fragment uit de schatting van de waarde van de voorraad kantgarens in het sterfhuys (1705) van Gaspaert vander Vynckt. Men herkent de gewichten uitgedrukt in pont en vierendeel en de nummers van de garens. De geschatte prijzen staan er naast weergegeven in de drie kolommen rechts. De eerste kolom bevat de aantallen ponden (grootste geldeenheid: 240 groot), de tweede de schellingen (12 groot), de derde de groot. Een volgend blad (niet weergegeven) geeft de opsomming van de duurdere garens (hogere nummers).

Station report no 3 - 5-10-0

Station report no 6 - 3-0-0

Station report no 8 - 1-6-8

Station report no 6 - 3-0-0

Station report no 6 - 3-0-0

Station report no 3 - 10-0

Station report no 10 - 2-10-0

Station report no 1 - 2-6

Station report no 3 - 0-1-6

Station report no 2 - 14-2

Station report no 5 - 10

Station report no 10 - 2-6-8

Station report no 2 - 10-0

Station report no 3 - 0-0

Station report no 8 - 2-0-0

Station report no 1 - 18-4

Station report no 1 - 13-4

Voetnoten

- ¹ MEERSCHAUT, E., Textielaanbod in het achttiende-eeuwse Gent. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1997, deel 51, p. 155-180.
- ² Meersschaut, E., 1997, p.161
- ³ Zoals blijkt uit het in deel I uitvoerig geciteerde werk van Alfons Thijs (1987) over de Antwerpse textielnijverheid in de 17de en 18de eeuw.
- ⁴ LIEVEVROUW – COOPMAN, L., Gents Woordenboek, in de herdruk: p. 1038.
- ⁵ Over ellen en andere oude textielmaten te gronde in VAN WESEMAEL, M., Iets over voeten en ellen. In: *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, Gent, 1987, deel 18, p. 43-54.
- ⁶ In het Gentse stadsarchief bleven enkele korte notities over de 'Visitatie van weverskammen' bewaard (SAG, reeks 533 nr. 86).
- ⁷ SAG, reeks 156³⁶ -3. Ook de opsomming van de producten stamt daaruit.
- ⁸ MEERSSCHAUT, E., 1997, p. 161-162. Deze auteur klasseerde tientienten ten onrechte onder de wollen stoffen.
- ⁹ DE POTTER, F., *Gent van den oudsten tijd tot heden* deel 7, Gent, p. 129.
- ¹⁰ DAMBRUYNE, J., 1996, p. 164.
- ¹¹ Naast legatuur in de categorie 'andere' gemengde stoffen: basin, bast, bouracan, bourat, dauphine, fustein, galon, grein, kemelshaar, moncahard, pluche, polemiet en zeildoek. Meer frequente gemengde stoffen waren bombazijn, drogée, kamelot, siamoise en trijp.
- ¹² COPPEJANS – DESMEDT, H., 1952, p. 202.
- ¹³ SAG, reeks 156¹⁴ – 1. Ongedateerde beschrijving van de vereisten waaraan de verschillende producten van de legatuurwerkers moesten voldoen. Naar het schrift te oordelen, 17de-eeuws.
- ¹⁴ Dit stemt overeen met wat door het baanbrekende jeugdwerk van Hilde Coppejans - Desmedt duidelijk werd. De staten van goed en de handelscorrespondenties geven een heel ander en veel beter beeld van de werkelijke producties dan het traditionele dat vooral steunde op overheids- en ambachtelijke reglementeringen (CRAEYBECKX, J., 1989, p. 23).
- ¹⁵ SAG, reeks 156¹⁴ nr. 1.
- ¹⁶ Uiteindelijk werd de zaak beslecht via een totale fusie (SAG, reeks 156¹⁴ - 1 12-02-1772). In de Wegwijzers werden ze vanaf 1772 allemaal samen opgenomen onder de noemer '*Vier geunieerde Neiringen van de Tyk, Lynwaad, Tierentyn ende Legatuerwevers*'. Die 'vier' wijst erop dat er binnen deze sterk verwante en gedeeltelijk door elkaar lopende textielproducties, toch nog een zekere specialisatie bleef bestaan. Maar verwarring troef: in 1772 leken ze er van uit te gaan dat de tijkwevers en de linnenwevers voordien afzonderlijke neringen vormden. De eerder aangehaalde '*serveet- en ammelaekenwerckers*' waren toen vermoedelijk allang van het toneel verdwenen als afzonderlijk 'lid'. Het woord 'neiringen' moet hier overigens niet begrepen worden als officieel erkende beroepsgroepering. Al sinds de pijnlijke aanvaring met Karel V in 1540 behoorden ze tot dezelfde ambachtsgroep.
- ¹⁷ SABBE, E., 1975, deel 2, p. 35-37.
- ¹⁸ Vermoedelijk functioneerden de producenten van servet- en tafellaken niet lang afzonderlijk.
- ¹⁹ DAMBRUYNE, J., Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld. *Verhandelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 2002, deel 28, p. 35 – 38.
- ²⁰ SAG, reeks 156bis nr. 82 – 3. De betwisting gold vooral '*snytdoecken, ghemaect met strepen ende ruyten van verscheijde ghecoleurde gaerens, te weten van wit, blauw, hemelsblauw ende roodt*'. Er werd uitvoerig geargumenteed dat de '*questieuse fabriquen* (weefsels) *sijn waerachtich lijnwaet, soo in hun wesen ende forme als inde nature ende substantie*'. Wellicht veranderde het geding niet veel aan de gang van zaken. Vermoedelijk beheersten enkel de tientientj- en legatuurwerkers de techniek om dergelijk stoffen te produceren.
- ²¹ De term 'deken' werd hier oneigenlijk gebruikt. Er stonden na Karel V geen dekens meer aan het hoofd van de onderdelen van de 21 ambachtsgroeperingen. De '*letten*' werden bestuurd door een college van gezworenen (de *eed*) maar daar was er niet zelden eentje tussen die zich als officieuze baas liet gelden.
- ²² In de publicatie van de werkgroep Soly (1988) werden geen familienamen vermeld. Bij Vanaverbeke (1969) zijn tussen een groot aantal families werkzaam in de textielsector in de periode 1735 -1746 slechts twee hier beschreven gevallen uit de Waterwijk opgenomen, dat van de garentwijnder Pieter vanden Bossche en dat van Petronelle de Cockere, geestelijke dochter, kanthandelaarster en 'kostschooldirectrice' (bij Vanaverbeke niet als zodanig vermeld). In dit werk ook een voortreffelijke statistische analyse van de bezitstructuren en de allesbehalve schitterende toestand wat dat betreft voor de Gentse bevolking in die tijd.
- ²³ THYS, A.K.L., 1987, p. 150. Een gelijkaardig cijfer van 9 per getouw voor Rijsel (GUIGNET, PH., 1999, p. 135). Te Valenciennes telde men in 1678, net voor de annexatie bij Frankrijk, 700 meesters en 3000 werklieden in de textielproductie (SABBE, E., *Miscellanées Etienne Sabbe*, Brussel, s.d., p.10).
- ²⁴ SAG, reeks 156 nr. 3.
- ²⁵ Slechts een enkele werkgever diende een meervoudige opgave in als antwoord op de enquête. Gautier Coene (woon- en werkplaats onbekend) gaf 25 personen op onder het legatuurwerkersambacht, maar volgens een aparte opgave als '*fabriqueur van fistijnen, bombazijnen enz.*' bleken er 94 man bij hem te werken. Er stonden 20 getouwen opgesteld in zijn bedrijf. Volgens Paul Van Heesvelde volstonden de aantallen opgegeven spinners, knechten en 'bommers' niet om de getouwen en toebehoren te bemannen (VAN HEESVELDE, P., 1992, p. 69-70). Eveneens hogere cijfers bij VARLEZ, L., *Les salaires dans l'industrie gantoise. Rapport et enquête*, Brussel, 1901, p. 5 en 18..
- ²⁶ Bij VAN HEESVELDE, P., 1992, p. 71, als wed. de Leu gelezen,
- ²⁷ Twee Carnaillies waren in 1738 de voornaamste werkgevers in het tientientjambacht: Pieter en Jan Baptiste gaven resp. 90 en 95 knechten op. Waar hun bedrijven gevestigd waren, is ons niet bekend.
- ²⁸ THIJS, A.K.L., 1987, p. 341.
- ²⁹ Een ons was 1/16 van een Gentse pond (433:16 = 27g).
- ³⁰ De correlatieberekening tussen de nummers en de prijs per gram garen (alle 26 nummers en alle 31 hoeveelheden inbegrepen) gaf een r² van 0,91. Dit betekent dat 91% van de variatie in prijs te verklaren is door de variatie in kwaliteit zoals uitgedrukt in de nummering. Gelijkaardig bij de garenhandelaarsters Driegghe in de Waaistraat (SAG, reeks 332 nr. 668-2).